

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД

Право, його виміри та можливості застосування є неосяжними. Проте історія свідчить про інше. Якою б не була держава, вона не була досконалою, ідеальною та, перш за все, правовою. Держава як організація суспільства характеризується наявністю в ній конституції, законів, норм та принципів права. Будь-які наміри втілити щось дають відповідний корисний або, навпаки, протилежний результат. Можна спостерігати, що право в останній час здобуло глибокого особистого значення для людини і потребує максимального вдосконалення на всіх рівнях суспільного життя.

Для будь-якої країни потрібні закони та право, на яке вони спиратимуться відповідно до компетенції державної влади. Таке місце, безумовно, відведено для конституційного права. В навчальному посібнику «Правові системи сучасності» визначається, що конституційне право відіграє основоположну та провідну роль щодо інших його галузей, закріплює сутність, форми, структуру держави, правовий статус людини та громадянина [6, с. 167]. Звичайно, конституція, як основний закон, має певну правову цінність, на чому власне і тримається національне право, але глибокий зміст конституціоналізму дає зрозуміти, що внаслідок неповного правового регулювання саме принципи права виступають компромісом між окремими соціальними прошарками суспільства.

Перш за все, поняття «конституціоналізм» означає доктрину, задіяну в політично-правовому житті, де є необхідним обґрунтування конституційного ладу, системи політики, що безпосередньо стримується основним законом — конституцією, що реалізується на практиці. Конституціоналізм — це політико-правова теорія, що обґрунтовує необхідність встановлення конституційного ладу [8, с. 244].

Перш за все, для системи конституціоналізму характерна особливість обмежувати публічну владу на користь громадян для реалізації ними своїх свобод. В свою чергу Т. Гоббс, пояснює обмеження особистої свободи на користь самозахисту принципом громадянського суспільства [2, с. 5, 25].

Головним компонентом конституціоналізму в правовій державі є норма, що втілюється у принципах права, тобто у вихідних ідеях його існування, що виражають найбільш важливі закономірності певного типу держави і права. Однією з характерних рис принципів права є їх універсальний характер: для особи відкривається доступ до соціальних благ. Вища панівність або ж імперативність принципів права виявляється в їх прямій фіксації в конституціях, але ідеї конституціоналізму можуть бути закріплені і в інших джерелах права. Однак деякі країни романо-германської правової сім'ї, зокрема, Греція та Іспанія, визнають загальні принципи первинним джерелом права. Актуальним залишається питання неможливості забезпечити ці принципи та надати можливість їм всебічно існувати, бути корисними [6, с. 92-94].

Російський історик А. Медушевський виділяє три категорії конституціоналізму, які відповідно у сукупності утворюють логічний порядок функціонування демократичних установ :

- основний закон держави та публічно-правові акти (Конституція, закони, підзаконні акти);
- публічно-правові інститути (реалізація норм права);
- соціальні рухи (метою є створення громадянського суспільства) [9].

У юридичній літературі сутність конституціоналізму визначається у двох підходах: перший властивий західним концепціям (нормативність, інституціональний рівень), другий — марксистсько-ленінський (панування матеріальних відносин) [2, с. 80, 279]. Проте добре відомо, що останній не довів своєї ефективності.

Переходячи до принципів конституціоналізму в сучасних умовах, треба наголосити про наявність концепції верховенства права — антиподу деспотизму [6, с. 82], що вперше була висвітлена в роботах Арістотеля, Цицерона, Сенеки, Фоми Аквінського. Така концепція вважається найістотнішою у праві і знаходить свій вияв у захисті від анархії та війни; наданні людям можливості розумово планувати свою діяльність і сприймати наслідки; гарантіях від деяких видів саморозсуду державних посадовців [5, с. 259]. А. Крусян стверджує, що верховенство права можна пояснити як західну політичну традицію, юридичний принцип. Європейський суд з прав людини розуміє цей принцип, як спосіб ефективного контролю над втручанням влади в здійснення прав людини [2, с. 244, 260]. Верховенство права — це взаємоузгоджена реалізація соціально-природних прав людини та прав інших суб'єктів суспільного життя [2, с. 252]. На думку представників природно-правової доктрини природне право панує над нормами позитивного права, тобто воно первинне, головне [4, с. 282], що в свою чергу залежить від самої людини, а, отже, потрібно для неї.

Звісно, правові принципи, де б вони не були, є надбанням в історії права, а не окремої держави. Таку міжгалузевість можна розглядати через загальне ставлення до закону; ставлення до людини, як до цінності; встановлення істини в спорах та протиріччях [7, с. 45-46]. Виходячи з цього, важливо закріпити їх на імперативному рівні, враховуючи правотворчі фактори.

Розглядаючи не лише конституційні, а й будь-які інші галузі права, треба враховувати право з позиції моралі. Моральність права — це вираження в ньому справедливості. А справедливість, водночас, є критерієм легітимності [5, с. 270]. Саме цей критерій має бути врахований при законотворчості. Тоді нормативний акт матиме більш змістовний конституційно-правовий характер, а арсенал загальнолюдських цінностей процвітатиме.

В контексті конституціоналізму важливим є принцип законності, що виражається, зокрема, через пряму дію норм права. Цей принцип закріплений, зокрема, в джерелах європейського права та відповідає вимогам верховенства права. Іншими словами принцип законності означає легітимність, правомірність.

Правильно встановлений зміст і обсяг принципів права надає широкі можливості для розвитку правових відносин, сфери їх дії на якісному рівні. З іншої сторони, недоліки загальних принципів права є те, що вони мають надмірну теоретичну базу, яка в правозастосуванні обмежується необхідністю їх тлумачення [1, с. 9-14].

Таким чином, принципи права є не що інше, як авторитет права в суспільстві; якщо його порушити, то втрачається здатність держави регулювати покладені на неї суспільні відносини [1, с. 26], адже саме таке завдання має виконувати держава, водночас, надаючи різним верствам суспільства можливість задовольняти свої законні права та інтереси.

Н. Мяловицька визначає категорією сучасного конституціоналізму через поняття «автономія» [3, с. 79-80], або, якщо винести це поняття на нормативний рівень — «особливий статус території». З огляду на це, автономні утворення здійснюють свою діяльність за більш глибокими принципами, а саме: принципом легітимності, врахування волі населення; управління в певних межах; участі в розробці законодавства. В конституціях європейських держав права національних меншин не визначені, а забезпечується в рамках прав і свобод людини [3, с. 82].

Щодо унітарних держав, то вони діють на базі єдиної Конституції, яка б не знайшла протиріч між Конституцією Автономії, питаннями єдиного громадянства та системи державних органів, єдиної правової та судової системи, недоторканості кордону [3, с. 83]. Суб'єкти федерацій у федеративній державі мають значні повноваження в сфері законодавства, тобто вони забезпечені можливістю самостійно врегульовувати окремі суспільні відносини, зокрема, як у Бразилії, Швейцарії, Бельгії.

Підсумовуючи зміст статті можемо зробити висновок, що виконання своїх конституційних прав та обов'язків таке ж обов'язкове, як і дотримання їхніх норм правлячими колами діючих держав. Складність сучасних конституційних процесів існує, але не усюди, зокрема, стабільний стан має Швейцарія. Проблематика полягає у неврахуванні досвіду та практики зарубіжних країн. Це поширене явище і в Україні. Відхилення від світових правових стандартів породжує опір демократизації, що є прямою перешкодою у зміцненні конституційного ладу держави. Потрібно довго та ретельно розробляти норми та принципи, диференціювати їхній зміст від інших правових галузей

та запозичувати у розвинених правових систем перевірене часом право і пристосовувати його відповідно до сучасних реалій.

Використана література:

1. *Вибрані тези учасників I міжнародного науково-практичного форуму «Принципи верховенства права та права людини»:* [науковий збірник]. — Київ-Донецьк: Норд-Пресс, 2009 — 220 с.
2. *Крусян А. Р.* Сучасний український конституціоналізм: [монографія] / А. Р. Крусян. — К.: Юрінком Інтер, 2010р. — 560 с.
3. *Мяловицька Н. А.* Автономія та її роль у державному будівництві (країни Європи): [монографія] / Н. А. Мяловицька — К.: Логос, 2009 — 504 с.
4. *Оніщенко Н. М.* Правова система: проблеми теорії: [монографія] / Н. М. Оніщенко. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002 — 352 с.
5. *Оніщенко Н. М.* Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи: [монографія] / Н. М. Оніщенко / [відп. ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученко]. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008 — 320 с.
6. *Правові системи сучасності:* [навчальний посібник для магістрів права] / [відп. ред. Ю. С. Шемшученко]. — К.: Вид-во: «Юридична думка», 2012. — 492с.
7. *Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики:* [монографія] / У двох книгах / [за заг. ред. Ю. С. Шемшученка]; [ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.] / Книга перша: Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії / [відп. ред. Н. М. Оніщенко]. — К.: Вид-во «Юридична думка», 2008. — 344 с.
8. *Большой юридический словарь* / В. Н. Додонов, В. Д. Ермаков, М. А. Крылова, А. В. Палаткин, В. П. Панов, В. Н. Трофимов. — М.: «Инфра-М», 2001. — 62 с.
9. *Медушевский А. Н.* Размышления о современном российском конституционализме / А. Н. Медушевский. — М.: РОССПЭН, 2007. — 174 с.

Санченко Д. Є. Загальні принципи права в контексті конституціоналізму: теоретичний огляд.

У статті досліджуються підвалини конституціоналізму як категорії права. Аналізуються особливості загальних принципів права.

Ключові слова: конституціоналізм, принципи права, верховенство права.

Санченко Д. Е. Общие принципы права в контексте конституционализма: теоретический обзор.

В статье исследуются основы конституционализма как категории права. Анализируются особенности общих принципов права.

Ключевые слова: конституционализм, принципы права, верховенство права.

Sanchenko D. General Principles of Law in the Context of Constitutionalism: a Theoretical Review.

The article tells us about law and possibility of its realization. In the topic you can find the basic notions of the principles guideline of law and also the category of law — constitutionalism. A lot of scientists dedicated their works to this topic. Due to the article, we should pay attention to such scientists as N. Onischenko, N. Malyavyskaya, M. Kozyubra, S. Alekseev, S. Krusyan, O. Skakun, and M. Thatcher who gave the opportunity to defined the notion (concept) —constitutionalism, thank's to their scientific works. Interpreted the concept of the guideline of law in the context of constitutionalism, we converted our attention to the concept of sovereignty (independence), to the concept of law institutes, to the concept of public representation, to the concept of division (separation) of authority (power), to the concept of territorial integrity(entirety), to the concept of normative fixation(assignment). The author of the article emphasizes on the necessity to follow to the standards of constitution, due to its outlines.

For deep studding we have taken European documents as European Social Charter and The Article of Confederacy. In some parts of the article you can find also the Declaration of Independence of Ukraine. The author of the article stresses on the need of deep shedding the category of Constitutional law — constitutionalism, for modernization of the state and law in the future.

Key words: constitutionalism, principles of law, the rule of law.